

**ОБРАЗ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»
У ТВОРЧОСТІ ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА:
СУЧАСНІ КООРДИНАТИ ВИСВІТЛЕННЯ**

Романчук С. М.

ВСТУП

2020-й рік став для людства доволі напруженим, і не лише через епідемію COVID-19. Відносини між США та Китаєм загострювались, людство буквально було на порозі третьої світової війни, до того ж ядерної. Сторони змогли врегулювати конфлікт мирним шляхом, але стан нервового очікування пробудив у нас страх перед майбутнім і заставив задуматись про те, що б сталося, якби розпочалась нова війна. Ситуація змусила нас згадати попередні дві війни та їхні нищівні наслідки, а громадян України взагалі й дотепер турбує питання війни через події на Сході. Насправді звичайним громадянам практично не важливо, що сталося між керівництвом держав, а от наслідки війн торкаються майже кожного. Війна на сході України взагалі породила серед українських солдатів нові соціальні проблеми та труднощі в пошуку свого місця в житті, застала нас звернутися до історії задля відповіді на питання: як повернути себе людям, які побували на війні?

А якщо йдеться про проблеми солдатів після війни, література «втраченого покоління» розкриває цю тему та дає підґрунтя для роздумів. Еріх Марія Ремарк був одним із найяскравіших представників цієї тематики.

Тому актуальність теми зумовлена тим, що поняття «втраченого покоління» переплетено із сучасними проблемами молодих людей, наприклад, в Україні. Адже війна все ще відбувається, і все нових людей вона змінює назавжди. А тема пошуку себе і свого місця у світі буде актуальною, поки людство живе на планеті.

Мета дослідження – розкрити проблеми життя молодих людей у післявоєнній Німеччині, зрозуміти, що несе в собі поняття «втрачене покоління», та екстраполювати його на сучасність.

Окреслена мета реалізується в таких завданнях: з'ясувати суть поняття «втрачене покоління»; виявити характерні ознаки

«втраченого покоління»; створити психологічний портрет персонажів представників «втраченого покоління» на основі романів «На західному фронті без змін», «Повернення» та «Три товариші»; сформулювати висновки для сучасної молоді, що пережила війну;

Зазначене коло наукових проблем було предметом розгляду багатьох дослідників. Зокрема, нам відомі доробки літературознавця І. Фрадкіна та кандидата філологічних наук М.М. Глюдз, філолога та літературознавця М. Жаринова та інших.

Об'єктом праці є морально-етичні проблеми літератури Е.М. Ремарка.

Предметом дослідження є «втрачене покоління», описане в літературі німецького письменника Е.М. Ремарка.

1. Суспільно-політичні параметри виникнення «втраченого покоління» та його ознаки

В кінці XIX – на початку XX ст. у багатьох країнах Європи відбувся стрімкий економічний розвиток, але в народі також блукали настрої невпевненості в майбутньому, страху перед ним. Порубіжжя двох століть та величезна кількість винаходів технічного прогресу поставила людство у стан очікування чогось незрозумілого.

Також між політиками, керуючими країнами Європи, була помітна тенденція зростання амбіцій та згадування «старих образ». Наприклад, Франція хотіла повернути Ельзас та Лотарингію, які були втрачені під час франко-пруської війни, Німеччина прагнула отримати нові колонії, Англія хотіла затвердити владу на континенті. А Росія у свою чергу хотіла отримати територію східної Пруссії та Константинополь.

Сторони були на порозі розв'язання війни, але залишалось тільки знайти привід для початку атак. І, як стверджує літературознавець М. Жаринов, 28-го червня 1914-го року він знайшовся – вбивство австрійського ерцгерцога Франца Фердинанда та його дружини дев'ятнадцятирічним сербським терористом Гаврилою Принципом розв'язало масштабну війну двох сторін – Центральних країн (Германська, Австро-Угорська, Османська імперії та Болгарське царство) та Антанти (Російська імперія, Британська імперія та Французька республіка).

Представники країн Антанти стверджували, що через два тижні будуть обідати в Берліні. Керівництво назвало цей план «маленькою

війною». Пропаганда працювала на повну, народ накрило хвилею патріотичного екстазу. Але «маленької війни» не вийшло. Війна обернулася «м'ясорубкою», яка втягнула в протиборства майже 40 країн світу. «Результати війни за довгих 4 роки були нищівними: після війни 4 імперії розпались, а в країнах-«переможцях» почалась політична та економічна криза, яка більше була схожа на хаос»¹.

Всі ідеали минулих століть було зруйновано: любов до батьківщини, сімейні цінності, ідеали дружби. Тому що як вірити в це все, якщо батьківщина для тебе – окоп, сім'ї безкінечним потоком отримують похоронні листи, а друзі гинуть на фронті? Як вірити, якщо керівництво бачить у тобі не особистість, а лише бойову одиницю та діє по плану розміну: в кого першого закінчатся люди? А думки самих солдатів, які не розуміли, за що мають віддати своє життя, абсолютно не враховувались.

Сотні тисяч людей залишилися із почуттям покинутості. Багато з них втратили близьких. Майже 60% з поранених утратили кінцівки та змогу пересуватись, а також можливість на нормальне життя, як у сенсі психологічному, так і у фізичному. Як справедливо зазначає Л.М. Млечин, «чотири роки – занадто великий термін для того, щоб залишитись у нормальному стані після зустрічі зі смертю»².

І хоча для історії це був лише етап, для нашого дослідження – це подія, що стала каталізатором виникнення величезної кількості літератури та епохи «втраченого покоління».

Термін «втрачене покоління» був введений у маси американською письменницею Гертрудою Стайн. За її словами, цей термін перейнятий в її автомеханіка, який був незадоволений виконаною роботою свого молодого помічника та сказав йому: «Ви всі – втрачене покоління»³, пояснюючи цими словами неможливість парубка виконати доручену йому роботу. С. Князев, дослідник Ремарка та Хемінгуея як письменників «втраченого покоління», зазначає: «Пізніше, коли близький друг Гертруди Ернест Хемінгуей включив цей вираз в епіграф роману «Фієста», термін «втрачене покоління» отримав значно ширший сенс і тепер характеризував

¹ Жаринов Н. Творческий альманах Artifex Ru. Первая мировая война: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nW603yXMhq0>

² Там само.

³ Млечин Л.М. Великая война не окончена. Итоги Первой мировой. 86 с. – URL: <http://loveread.ec/contents.php?id=48403>

молодих людей, які вирости на фронтах світової війни та розчарувались у післявоєнному світі»⁴.

Німецький письменник Еріх Марія Ремарк, будучи тим, хто пережив Першу світову та на власні очі побачив ці події, став одним із найяскравіших представників оповідачів тематики смутку, втрати сенсу життя та неможливості повернутися в життєвий стрій та знайти собі місце.

Ще на початку своєї творчості Еріх Марія Ремарк починав спроби розкриття теми «втраченого покоління». Першим романом (і третім по хронології творчості), в якому він спробував розкриття цієї тематики, була «Станція на горизонті».

Автор написав три романи, які принесли йому світову популярність, де він найширше розкрив мислення та переживання колишніх фронтовиків.

Досліджуване дає підстави стверджувати, що характерними ознаками втраченого покоління є: звичка вживати алкоголь, оскільки дуже часто солдати страждають, згадуючи минуле; бажання жити, але неможливість це адекватно реалізувати; зневіра до влади, недовіра до гучних слів; відчуженість від політики; дух товариства, взаємовиручка між солдатами; депресивність; бажання «втопитись» у любові жінок, навіть за гроші; пошук гострих відчуттів.

Як бачимо, кінець XIX – початок XX століття позначений гострими сутічками між країнами, що, зрештою, породило занепад моральних цінностей у суспільстві, втрату сенсу життя та ін.

2. Проблема «втраченого покоління» у творах Е.М. Ремарка

Німецький мислитель, активний суспільний діяч, письменник Е.М. Ремарк торкався зазначеної проблеми в багатьох творах. Ми проаналізуємо деякі з них.

2.1. Роман «На Західному фронті без змін»

Перший роман Ремарка – «На Західному фронті без змін».

Твір був написаний автором за короткий термін і виданий у 1928 році. Приніс Ремарку світову популярність завдяки тому, що автор уперше широко розкрив тематику «втраченого покоління», що було актуально для суспільства того часу.

⁴ Князев С. Писатели «потерянного поколения»: Ремарк, Хемингуэй и другие. 2018. URL: <https://www.soyuz.ru/articles/1352>

З перших сторінок ми можемо зрозуміти, що автор не має на меті розкрити політичну тематику або пробудити в соціумі революційні ідеї: «Эта книга не является ни обвинением, ни исповедью. Это только попытка рассказать о поколении, которое погубила война, о тех, кто стал ее жертвой, даже если спасся от снарядов»⁵.

Роман починається з опису того, як солдати вечеряють недалеко від лінії фронту. Цього дня їм видали подвійні порції їжі та тютюну, оскільки після останньої битви із 150 чоловік повернулись лише 80. Так, у доволі звичайному моменті фронтового життя (у черзі за додатковою порцією їжі) автор знайомить нас із героями: товаришами-однокласниками, які пішли на фронт добровольцями по агітації їхнього вчителя, сповнені віри в те, що борються за величну ідею.

Оповідь ведеться від імені головного героя дев'ятнадцятирічного Пауля Боймера, який представляє нам своїх бойових товаришів – однокласників Альберта Кроппа, Мюллера П'ятого, Леєра, а також робочого Хайє Вестхуса, селянина Детеринга та хитрого повара Станіслава Катчинського.

Після обіду солдати читають отримані листи з тилу та газети. Це все відбувається у вбиральні, яка не має перегородок, і солдати бачать одне одного. Але Ремарк дає зрозуміти, що це не головне, і герої до цього звикли: «Я до сих пор помню, как стеснялись мы на первых порах, когда новобранцами жили в казармах и нам впервые пришлось пользоваться общей уборной. Дверей там нет, двадцать человек сидят рядом, как в трамвае. Их можно окинуть одним взглядом, – ведь солдат всегда должен быть под наблюдением. С тех пор мы научились преодолевать не только свою стыдливость, но и многое другое. Со временем мы привыкли еще и не к таким вещам»⁶.

Друзі отримують писемний привіт від вчителя Канторека, що агітував їх йти на війну. Пауль згадує, що добровольцями вони записались саме після його слів. Єдиний, хто з учнів не хотів йти на війну, був убитий першим.

У польовому лазареті герої приходять до Кеммеріха. Йому ампутували ногу, а він переживає через вкрадений годинник і не підозрює навіть, що помирає. Мюллер вирішує почекати, щоб забрати після смерті Кеммеріха його взуття. Цинічно, але справедливо, адже Кеммеріху ці чоботи вже не потрібні.

⁵ Ремарк Э.М. На Западном фронте без перемен, изд. АСТ, 2007. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3319

⁶ Там само.

Пауль роздумує про те, як бути молодим солдатом: у них нічого немає, ні професії, ні сім'ї, ні дітей, ні жінок. На відміну від інших товаришів, яким уже по сорок, хлопці, які тільки з парт школи вирушили на війну, після повернення не знають, що робити в житті. Також Пауль згадує військову муштру, яка зробила їх жорстокими і злими, але підготувала до реалій фронтового життя, інакше б вони не вижили. Єдине, що справді було позитивне в цій війні, – це дух товариства.

Тим часом у роту прибуває поповнення новими солдатами. Одного з новобранців Кат пригощає квасолею, але натякає, що в майбутньому буде міняти їжу тільки на сигарети. Пауль із друзями згадують казарми та задаються питанням: як війна зробила зі звичайного поштаря Химмельштоса тварину? Тьяден доповідає друзям, що унтер-офіцер прибув з поповненням. Товариші підстерігають Химмельштоса та б'ють його. Наступного дня вони знову їдуть на передову.

Згодом солдат відправляють на роботи як саперів. Вони пробираються на лінію фронту через туман. Поле бою посічено французькими ракетами. Англіїці починають обстріл. Молодий новобранець ховається за Паулем та «накладає в штани» від страху. До солдатів доносяться крики поранених коней. Саме ця сцена є одною з найяскравіших у романі. Коні, які абсолютно не винні в цій війні, страждають від неї. І тоді Детерінг каже важливу річ, яку й сам Ремарк хоче донести нам:

« – Самая величайшая подлость – это гнать на войну животных, вот что я вам скажу!»⁷.

О третій годині солдати відходять із передової та підпадають під шквальний вогонь. Вони змушені ховатись на кладовищі. Пауль ховається за гробом. Англіїці починають газову атаку, снаряд піднімає в повітря труну, яка травмує молодого солдата. Пауль із Катчинським хочуть звільнити хлопця від страждань, але не встигають.

У бараках солдати мріють про те, що би зробили після війни. Хайє мріє про цілий тиждень у ліжку з дівчиною. Він не планує вертатись до торф'яників, а хоче залишитись унтер-офіцером на службі.

⁷ Ремарк Э.М. На Западном фронте без перемен, изд. АСТ, 2007. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3319

Тьяден проганяє Химмельштоса, який підходить до товаришів, нагрубивши йому. Герої повертаються до роздумів про майбутнє. Кропп вважає, що спочатку вижити треба, а Пауль каже, що хотів би зробити щось незвичне. Тим часом Химмельштос бажає помститися та залучає канцелярію, в нього стається сутичка з Кроппом. Командир роти виписує Тьядену та Кроппу 34 години арешту.

Кат і Пауль крадуть гусей зі штабу одного з полків. У хлівчику довго смажать одну з гусок. Діляться із заарештованими товаришами, демонструючи дух товариства.

Починається наступ. Для бійців керівництво готує труни. Згодом на фронт приходять щури, тепер солдатам треба боротись ще з одним ворогом. Щури крадуть запаси хліба у солдатів, тому солдати починають полювання на щурів. Затишшя. Після нічного обстрілу в новобранців зеленіють лица, і їх рве. Через щільність вогню солдатам не можуть доставити їжу. Щурі тікають. Новобранці потрохи починають утрачати розум від жаху. Обстріл закінчується, французи йдуть у наступ, але німці закидують їх гранатами і відступають короткими перебіжками. Згодом починається контратака. Німецькі солдати добираються до позицій французів. Керівництво вирішує повернутись. Відступаючи, солдати забирають із собою тушене м'ясо та масло.

Пауль стоїть на посту і згадує літній вечір у соборі, краєвиди, які він спостерігав дома, та розуміє, що, повернувшись додому, вже ніколи не відчує того миру і тої любові, яку відчував раніше. Війна зробила його байдужим.

Події міняються: то атаки, то контратаки. Перед окопами лежать тіла вбитих. Один із поранених кілька днів кричить у землю, але його не можуть знайти. На передовій перед солдатами літають метелики. Щури більше не турбують, бо їдять трупи. Більше всього помирають новобранці, які не вміють воювати.

Під час чергової атаки Пауль бачить, що Химмельштос відсиджується в окопі. Пауль ногами виштовхує його вийти на поле бою.

Старші бійці вчать новобранців виживати. Хайє Вестхус гине від того, що йому розриває спину. З передової повертаються тільки 32 солдати.

У тилу Химмельштос пропонує головним героям мир, доставляє їм з офіцерської їдальні їжу. Пауль із Кроппом дивляться на афішу фронтового театру, де зображена красива дівчина у світлій сукні та білих туфельках. Вночі Пауль, Кропп та Катчинський переправляються на інший берег річки до французенок. Вони

діляться з голодними дівчатами хлібом та ковбасою, а у відповідь отримують жіночу ласку та ніжність.

Паулю дають відпустку на 17 днів, а потім він повинен повернутись на фронт. Дома його зустрічає старша сестра Ерна, від хвилювання Пауль не може стримати сліз. Свою матір він застає хворою в ліжку. У неї рак. Батько героя постійно питає сина про війну. Вчитель німецької запрошує Пауля в кафе, де один із відвідувачів учить хлопця, як правильно воювати. Пауль знаходиться у своїй кімнаті та чекає, коли до нього повернеться радісне відчуття юності. Не виходить. Пауль йде в казарми, щоб побачити Міттельштелта, який муштрує Канторека, що колись залишив його в школі на другий рік.

У тилу майже не залишилось продуктів, тому Пауль ділиться із сім'єю. Матері Кеммеріха сповіщає, що її син помер від кулі швидко і без мук. Ніч перед від'їздом Пауль проводить із матір'ю, яка ніяк не може відійти від ліжка сина. Герой жалкує, що був у цій відпустці.

Поряд із військовим табором знаходиться табір російських полонених. Пауль співчуває їм, звичайним добродушним людям, які страждають від кривавої діареї, розуміючи, що вони такі ж самі звичайні люди. Він помічає, що німці з росіянами стали ворогами за чужим наказом, який так само міг перетворити їх на друзів або товаришів. Перед від'їздом на фронт Пауля відвідують батько із сестрою. Його матір кладуть у лікарню на операцію.

Повернувшись на фронт, Пауль застає своїх друзів живими. Кайзер влаштовує огляд військ. Солдати спілкуються, обговорюють причини війни і доходять висновку, що причини – поза сферами життя звичайних людей.

Пауль відчуває ніяковість через те, що був у відпустці, тому йде добровільно в розвідку. Під час атаки він прикидається мертвим, ранив француза, що попав до нього у воронку, і через деякий час допомагає йому напитись та перев'язати рани. О третій годині француз помирає, Пауль розуміє, що забрав життя свого брата, благає в нього прощення, обіцяє відправляти гроші сім'ї вбитого ним друкаря Жерара Дюваля. Ввечері герой проривається до своїх та під шквалом вогню забуває про свою обіцянку.

Солдати охороняють село. Тут вони знаходять порося та офіцерські запаси їжі. Весь день вони готують та їдять, всю ніч сидять з опущеними штанами перед бліндажем. Проходить три тижні. Під час відступу Пауля та Кроппа поранено. У Пауля з ноги виймають осколок, друзів відправляють додому санітарним поїздом.

По дорозі у Кроппа піднімається температура. Пауль сходить з поїзда разом із ним. Вони потрапляють у лікарню католицького монастиря. Кроппу ампутують ногу, а Пауль починає ходити. До хворого Левандовського приїжджає жінка, вони займаються любов'ю прямо в палаті – такі жорсткі воєнні реалії. Літом Пауля виписують. Після короткої відпустки він знову їде на фронт.

Детерінг тікає додому, побачивши квітучу вишню. Мюллер помирає від кулі-трассера, яка потрапляє йому в живіт; Леср – від поранення в стегно. Літом 1918-го гине Катчинський, а в жовтні від шаленої кулі – Пауль. Це все відбулося якраз тоді, коли стало тихо, коли у фронтових газетах писали, що на західному фронті без змін.

Роман наповнений філософією та розкриттям того, наскільки алогічною є війна, наскільки архаїчною та варварською є ця «м'ясорубка», де зовсім незнайомі одне одному люди вбивають незрозуміло за що. Через діалоги персонажів автор передає нам свої переконання, думки та закликає до того, щоб ми хоча б на момент зупинились та критично обдумали те, що робимо:

«Кропп – філософ. Он предлагает, чтобы при объявлении войны устраивалось нечто вроде народного праздника, с музыкой и с входными билетами, как во время боя быков. Затем на арену должны выйти министры и генералы враждующих стран, в трусиках, вооруженные дубинками, и пусть они схватятся друг с другом. Кто останется в живых, объявит свою страну победительницей. Это было бы проще и справедливее, чем то, что делается здесь, где друг с другом воюют совсем не те люди»⁸.

Нам особливо хотілось би виділити той факт злої іронії, що всі однокласники, які пішли на фронт добровольцями, в результаті загинули. А головний герой загинув узагалі просто так, тоді, коли вже війна практично закінчилась.

Пауль Боймер для Ремарка є автобіографічним образом. Це дев'ятнадцятирічний хлопець, який зі шкільної парти відправився добровольцем на службу по агітації вчителя. Під час муштри всі ідеали патріотизму в його голові розвіюються. На фронт він потрапив уже без патріотичних ідей, а згодом зрозумів, якою є війна, без прикрас та патріотичних лозунгів про захист Вітчизни. Все нові й нові жахливі події закріплюють у голові Пауля образ війни не як подвигу, а як антигуманної «м'ясорубки».

⁸ Ремарк Э.М. На Западном фронте без перемен, изд. АСТ, 2007. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3319

Герой є доволі романтичним та в міру сентиментальним. Знаходячись на фронті, він згадує про минуле життя, яке в нього було до війни, і розуміє, що навіть з поверненням нічого цього більше не буде. Жорсткі події шокують молодого хлопця з добропорядної небагатої сім'ї. Але герой всіма силами намагається зберегти себе людиною. Чистота під час зустрічі з жінкою, доросла мужність поряд із вмираючим товаришем-однокласником, а потім брехня на благо його матері про те, що її син вмер швидко і безболісно. Співчуття до російських полонених та ключова сцена з французом, якого Пауль убив, але потім молив його прощення і клявся, що скаже його сім'ї та допоможе, чим зможе, є прикладом того, що, незважаючи на війну, Пауль все ж залишився людиною.

Але доволі трагічною видається доля головного героя: товаришів убивають одного за другим, а згодом і сам він гине від звичайної кулі. Микола Жаринов зазначає, що «життя людини, яка стільки написала, стільки вистраждала, переривається в один момент, просто так»⁹. У цьому і є глибокий трагізм автора: коли все вже майже затихло, Пауль помирає за кілька днів до кінця війни. І хоча у творі це представлено дуже лаконічно, всього одним абзацем, автор все одно дає зрозуміти: загинула людина з великим серцем, загинула просто так. У цьому і є суть передачі автором мотивів «втраченого покоління».

2.2. Роман «Повернення»

Незважаючи на те, що цей роман був наче в тіні успіху першого, для нашого дослідження він є найважливішою ланкою. Він є логічним продовженням попереднього. Саме «Повернення» розповідає про те, якою стала доля колишніх солдатів з поверненням на батьківщину після Першої світової війни.

У Берліні відбулась революція. Про це стає відомо в одній із військових частин західного фронту. Натхненні успіхами революціонерів у столиці, солдати створюють ради солдатських депутатів. Декілька рядових відмовились від участі в раптово створеній організації, їм не цікава політика. Адольф Бетке, Валентин Лагер, Віллі Веслинг, лейтенант Людвіг Брайер, Ернст Брікхольц (головний герой) хочуть лише скоріше повернутись додому.

⁹ Жаринов Н. Ремарк. На Западном фронте без перемен. Исповедь литературоведа. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fUH51hUwRck&list=PLXpsMH172j85QQUuxcguLzVcOIHnsi2qe&index=31&t=2s>

В один день їхня мрія збувається – війна закінчується, і солдатів розпускають додому. Однак ті, хто врятувались від куль, тепер розуміють жорстоку правду: вони нікому не потрібні дома.

Наприклад, на лейтенанта Людвіга Брайєра нападають матроси-революціонери та зривають його пагони. Фронтіві товариші приходять на допомогу, але зрозуміло, що на солдатів усім байдуже.

Тим часом головний герой та його друзі повертаються в школу, адже на фронт їх забрали з-за парти, щойно їм виповнилось вісімнадцять. Вони не встигли вивчитись. У школі вони бачать, що ніхто не знає, як їм було на фронті, та не розуміє їх.

Складніше дається адаптація до мирного життя, від якого вони вже відвикли. З часом герої розчаровуються не тільки у військовому житті, а і в мирному. Солдати розуміють, що їх обманули та просто скористалися ними. Вони захищали не Батьківщину, а інтереси керівництва. Головний герой говорить: «Есть только один вид борьбы: это борьба против лжи, половинчатости, компромиссов, пережитков! А мы попались в сети их фраз и вместо того, чтобы бороться против них, боролись за них. Мы думали, что воюем за будущее, а воевали против него. Наше будущее мертво, ибо молодежь, которая была его носительницей, умерла. Мы лишь уцелевшие остатки ее! Но зато живет и процветает другое – сытое, довольное, и оно еще сытее и довольнее, чем, когда бы то ни было! Ибо недовольные, бунтующие, мятежные умерли за него! Подумай об этом! Целое поколение уничтожено! Целое поколение надежд, веры, воли, силы, таланта поддалось гипнозу взаимного уничтожения, хотя во всем мире у этого поколения были одни и те же цели!»¹⁰.

Мало хто з героїв знайшов себе в післявоєнному суспільстві.

Ернст Брікхольц є сентиментальним героєм. Він, як і Пауль Боймер у «Західному фронті», зберіг у собі людину. Його адаптація спочатку є складною, але згодом він стає вчителем і повертається до нормального життя, наскільки це можливо. Він знаходить своє щастя в безкорисному труді на благо людства.

Адольф Бетке дізнається, що його жінка зрадила, бо думала, що він загинув. Він пробачає її, але підпадає під загальний осуд та травлю. Парі доводиться переїхати в інше місце.

Георг Рахе не може пристосуватись до звичайного життя, хоче повторити те відчуття фронтового товариства, заради якого

¹⁰ Ремарк Э.М. Возвращение. АСТ, 2005. URL.: http://loveread.ec/view_global.php?id=3321

повертається на фронт. Але це приносить йому лише розчарування: нема в нових солдатах того духу товариства. Герой кидає це діло, приїжджає в Францію, закликає мертвих товаришів встати з мертвих, а потім обриває своє життя.

Бруно Мюкенхаупт не є сентиментальним. Він не жалкує про скоєні вбивства, не шукає духу фронтового братерства. Він жорстокий, хоч ця жорстокість і не виражена яскраво. Згодом він стає нацистом.

Віллі Хомайєр разом із головним героєм стає вчителем. Він був одним з небагатьох, хто практично безболісно адаптувався до нового життя. Грубий та імпульсивний, але без жорстокості, як у Бруно, Віллі є хорошим товаришем.

Альберт Троске – унтер-офіцер. Після фронту він починає зустрічатися з дівчиною, тому йому легше дається адаптація до мирного життя. Але згодом Альберт дізнається, що дівчина йому зраджувала з іншим. Він вбиває цього чоловіка, друзі просять Альберта тікати, але він відмовляється, здається поліції та отримує три роки позбавлення волі за рішенням суду.

Людвіг Брайєр є лейтенантом. Повернувшись додому, він розуміє свою непотрібність, переживає зневагу з боку людей, а також дізнається, що хворий на сифіліс. Герой не витримав та порізав вени. Причому в ситуації з Людвігом автор дає ясно зрозуміти, що тут немає місця максималізму або лишньому драматизму. Людвіг є зображенням людини справді знедоленої, людини зламаної, людини, що намагалася знайти собі місце і справді боролась. Але під тиском пережитого, під тиском хвороби та з розумінням байдужості суспільства до скалічених долею солдат не змогла вистояти.

Завдяки глибокому психологізму Ремарка ми можемо відчувати трагізм долі молодих людей, що пронизана розумінням своєї непотрібності. Вони лишні в цьому світі, владі не до них.

Автор від особи головного героя пише, даючи нам тему для роздумів: «Быть может, потому вновь и вновь возникают войны, что один никогда не может до конца почувствовать, как страдает другой»¹¹.

¹¹ Ремарк Э.М. Возвращение. АСТ, 2005. URL.: http://loveread.ec/view_global.php?id=3321

Герої роману знедолені та зневірені, щойно повернулись із фронту та намагаються знайти своє місце в житті, вони п'ють багато алкоголю та шукають розуміння у товаришів та жінок.

2.3. Роман «Три товариші»

Виданий у 1937 році. У центрі цього роману троє товаришів – Роберт Локамп, Готфрід Ленц і Отто Кестер. Вони були шкільними друзями, стали і фронтовими, а переживши війну, почали вести бізнес в автомайстерні «Кестер і Ко». Грошей було небагато, тому доводилось багато працювати, але жити можна.

Починається роман з того, що головний герой, Роберт Локамп, роздумує про сьогоднішній день (йому щойно виповнюється 30 років) і згадує своє фронтове життя.

Це було приблизно 10 років тому, а «справжнє життя», як він сказав,¹² почалось у 1916, коли він став новобранцем, готувався в казармах, а згодом потрапив на фронт у 1917-му. Його товариша Кестера було поранено, інших знайомих та однокласників було вбито. Потім він пережив газову атаку, бачив на власні очі, як його товариш, надихавшись газу, блював кров'ю, а потім у муках помер. У 1918-му потрапив у госпіталь, побачив товариша, який втратив ноги, застав солдата, що вмирав довго і важко. Далі пережив революцію, голод, перестрілки солдатів, смерть матері від раку. Пережив інфляцію, а згодом став працювати з Отто Кестером і Готфрідом Ленцом.

На той час чоловікам було по 30 років, попри це вони все одно не до кінця змогли розібратись із пережитим на війні, а тому частим гостем в їхньому спілкуванні, роботі й житті став алкоголь.

На фоні особистих проблем зростають і проблеми соціальні та державні: економічні труднощі, відсутність роботи, загальне невдоволення народу. Майбутнє незриме та невловиме: куди рухатись і як, ніхто не знає. Часом кожного з головних та навіть другорядних героїв мучать привиди минулого: так, у одного чоловіка, сусіда Робі, росіяни розстріляли батька, і тепер він лякається навіть звуку двигуна автомобіля.

Троє товаришів працюють не покладаючи рук, а у вільний час відпочивають у компанії однолітків. На аукціоні вони купують старий автомобіль, який називають «Карлом». Пізніше цей

¹² Ремакк Э.М. Три товарища. АСТ, 2009. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3330

автомобіль стає причиною знайомства головного героя з його майбутньою симпатією Патрицією Хольцман. Пат охоче приймають друзі Роберта. У знедолених війною солдатів любов – одне з небагатьох справжніх почуттів.

Після того як товариші продають відремонтований «Каділак», Роберт і Пат їдуть у відпустку. Під час цих подій Ремарк розкриває, що війна і голод торкнулась і долі Патриції. Через це у неї виникла хвороба, яка фактично і є головним антагоністом роману. Але розвиток туберкульозу Патриції вдалось зупинити. Під час відпустки в дівчини стається напад хвороби, потрібно терміново продовжити лікування. Водночас із роботою у героїв складна ситуація, тому вони підробляють розвезенням пасажирів.

Німеччиною проходить хвиля народних мітингів та демонстрацій – ідеологія нацизму повільно просувається в маси, що лякає головних героїв. Народ і далі вимагає робочих місць. Під час одного з мітингів відбувається бійка та перестрілка, в якій Готфріда Ленца смертельно поранено. Герой вмирає та його друзі хоронять його і хочуть помститись.

Тим часом у Патриції справи в санаторії йдуть погано: хвороба прогресує, а тому жити дівчині залишилось недовго. Друзі продають майстерню, а вбивцю Ленца карає Альфонс – ще один друг Ленца.

Смерть друга Роберт від Пат приховує, адже в її становищі це ще гірше вплине на дівчину. Фінансові труднощі погіршують проблему, але найстрашніше те, що Роберт спостерігає, як гине дорога йому людина і не може нічого з цим зробити. Дівчина вмирає, тримаючи руку Роберта.

Особливу увагу хотілось би звернути на першу сторінку роману, де від особи головного героя автор у декількох рядках переказує його життя на фронті та після цього. Ця деталь лише коротко передає те, що з ним було, але несе в собі набагато більше смислу та наповнення, ніж кілька абзаців. Саме ця деталь указує на ремарківську проблематику втраченого покоління та саме вона пояснює, чому в героїв нічого не вийшло, навіть незважаючи на їхні намагання. Навіть більше ніж через десять років проблеми війни та її нищівні наслідки не дають жити суспільству.

Герої Ремарка не вірять ні в що, крім дружби, сонця, землі, любові й алкоголю. Патріотизм і політика на них більше не впливають, а викликають тільки нервовий стан та пробуджують пережите. Та й не дивно – їм вже важко в щось вірити.

ВИСНОВКИ

Отже, як ми бачимо з дослідження, початок ХХ століття став для світу справжнім потрясінням через Першу світову війну, в якій брали участь майже 40 країн світу. Страшні події того часу та величезна кількість убитих, покалічених та знедолених людей породила після закінчення війни кризу та хаос у політиці навіть у країнах, що були на боці переможців. Повоєнна розруха та події фронту вплинули на психологічний стан багатьох солдатів, яким після повернення з війни було складно також і повернутись до нормального життя. Війна породила ціле покоління людей, яких назвали «втрачене покоління».

Одним із таких людей був письменник Еріх Марія Ремарк. Він побував на війні впродовж п'ятидесяти днів, але цього стало достатньо для того, щоб у нього сформувалась власна тематика та стиль письма.

Поняття «втрачене покоління» характеризувало касту молодих людей, які побували на війні та не могли знайти себе в житті, з труднощами шукали шлях до повернення в нормальний життєвий ритм. Такий вираз був уведений в обіг Гертрудою Стайн, американською письменницею.

Герої Ремарка – це звичайні люди. Реалістично зображені в ситуації, коли життя дає дуже жорстоке випробування.

У «На Західному фронті без змін» – це, наприклад, Пауль Боймер, дев'ятнадцятирічний хлопець, який уже побачив занадто багато для такого молодого віку. Він добрий та людяний, війна не ламає його стержень гуманізму, але вона знищує його долю та надії: Пауль Боймер гине в кінці роману просто так, коли війна вже майже закінчилась.

У романі «Повернення» Ернст Брікхольц схожий на Пауля. Він також трохи сентиментальний, людяний і є уособленням людини справжньої. Він намагається забути про пережите та повернутись до нормального життя. Герой знаходить себе у викладанні та праці на благо людства.

Але одним із трагічних прикладів утраченого покоління в романі «Повернення» є образ Людвіга Бройера. Лейтенант Людвіг із самого початку був не прийнятий суспільством – на нього напали матроси, зірвали відзнаки на формі. Згодом він дізнався, що хворий на сифіліс. Його життя було зруйноване війною, і він не побачив іншого виходу, крім самогубства.

Роман Е.М. Ремарка «Три товариші» розповідає про події, які відбувались через 10 років після завершення війни. Герої все ще страждали від отриманих травм душевних, а тому часто пили. Працювати намагались якнайкраще, щоб були гроші – тоді в Німеччині була економічна криза, а тому грошей постійно не вистачало, жити було складно. Але в житті Роберта Локампа з'явилась жінка, яка його покохала. Патриція Хольцман та Роберт Локамп створили для себе маленький «острівець щастя», на якому пережити все було легше, адже вони були разом. Але туберкульоз Патриції, який вона отримала під час війни, знищив цей острів. Дівчина вмирає, Роберт і Отто Кестер втрачають друга Готфріда. У втраті коханої дівчини і друга головний герой та його фронтовий товариш Отто постають одними з найяскравіших представників «втраченого покоління» – вони намагались побудувати хороше життя, але наслідки війни дістали їх навіть через 10 років.

Однак це не значить, що надії немає. Незважаючи на деякий песимізм у творчості Ремарка, у своєму інтерв'ю у відповідь на питання про Другу світову він говорить: «Новая война – это только причина верить в лучшее»¹³.

Тож вірити в краще і надіятись потрібно було і тоді, і тепер. Наше дослідження говорить про те, що деякі люди можуть пережити війну і повернутись до нормального життя. Справа якраз у тому, чи зможемо ми зберегти людину в собі, чи здамося силам зла і перестанемо вірити. Героям Ремарка було складно, але багато хто з них зміг. Вважаємо, що і людство зараз зможе.

АНОТАЦІЯ

Сьогодні, коли на планеті почастишали війни (у тому числі вона триває і на сході України), важливим для кожного громадянина є розуміння коріння цього суспільного зла та з'ясування подальшого нормального життя після війни. На превеликий жаль, проблематика є актуальною завжди. За часів Е.М. Ремарка, який на собі відчув увесь тягар цього жахіття, зародилося так зване «втрачене покоління». У праці на матеріалі трьох романів «На Західному фронті без змін», «Повернення» і «Три товариші» ми дослідили долі головних героїв, які пережили воєнні лихоліття та шукають справжнього життя після повернення додому в мирний час.

¹³ Люфт Ф. Das Profil : интервью с Ремарком, 1962.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=o_SdxFYGqD0

По-різному склалося буття молодих людей. Але твори Ремарка закликають ніколи не втрачати віри в краще майбутнє, докладати чималих зусиль для досягнення справжнього людського щастя. Беручи уроки з минулого, це додає сил і учасникам АТО на сході України. Багато з них не втратили людяності, пройшовши пекло війни.

Література

1. Жаринов Н. Творческий альманах Artifex Ru. Первая мировая война. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nW603yXMhq0>
2. Млечин Л.М. Великая война не окончена. Итоги Первой мировой. 86 с. URL: <http://loveread.ec/contents.php?id=48403>
3. Князев С. Писатели «потерянного поколения: Ремарк, Хемингуэй и другие. 2018. URL: <https://www.soyuz.ru/articles/1352>
4. Ремарк Э.М. На Западном фронте без перемен. 2007. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3319
5. Жаринов Н. Ремарк. На западном фронте без перемен. Исповедь литературоведа. URL: [_https://www.youtube.com/watch?v=fUH51hUwRck&list=PLXpsMH172j85QQUuxcguLzVcOIHnsi2qe&index=31&t=2s](https://www.youtube.com/watch?v=fUH51hUwRck&list=PLXpsMH172j85QQUuxcguLzVcOIHnsi2qe&index=31&t=2s)
6. Ремарк Э.М. Возвращение. 2005. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3321
7. Ремарк Э.М. Три товарища. 2009. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=3330
8. Люфт Ф. Das Profil: нтервью с Ремарком, 1962 / пер. с нем. : Д. Трякин, А. Зимин. URL: https://www.youtube.com/watch?v=o_SdxFYGqD0

Information about the author:

Romanchuk Svitlana Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Romano-Germanic Philology
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
14, Institutskaya str., Bucha, Kyiv region, 08105, Ukraine